

**Szwedzka pomoc dla ludności polskiej
w Generalnym Gubernatorstwie (GG)
podczas II wojny światowej (II wś)
w dokumentacji filatelistyczno-historycznej**

Pomoc humanitarna z krajów neutralnych dla ludności polskiej w GG była organizowana i koordynowana przez Ministerstwo Opieki Społecznej Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie w Londynie przy współpracy Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w Genewie (Comité international de la Croix-Rouge, CICR) i Polskiego Czerwonego Krzyża z siedzibą przy rządzie RP na uchodźstwie (PCK). W krajach neutralnych były zorganizowane punkty pomocy pod oficjalnymi adresami Czerwonego Krzyża oraz pod tzw. fikcyjnymi, zakonspirowanymi adresami (Deckadressen). Adresy tych punktów pomocy w Portugalii, Szwajcarii i w Szwecji podane są w literaturze nie tylko filatelistycznej. Na temat zorganizowanej pomocy z Portugalii można znaleźć w literaturze historycznej [1] i filatelistycznej [2, 3] dużo informacji i dokumentów. Na temat kartek wysyłanych do Szwecji i Szwajcarii pierwsze publikacje zamieszczono w 2012 r. w Przeglądzie Filatelistycznym [4, 5, 6, 7]. W publikacjach [5, 6, 7] używano niezręcznie dobranej określenia „kartki żebracze”. To niefortunne określenie było negatywnie odbierane przez potomków ludzi proszących o pomoc. Dlatego dla takich kartek czy listów proponujemy w przyszłości używanie określenia „**wołanie o pomoc**” („Hilferuf-Post”).

Proniemiecka Szwecja pomimo nacisków Niemiec uznała Polski Rząd na obczyźnie i zgodziła się na działanie poselstwa polskiego w Sztokholmie oraz konsulatu w Malmö. Placówki te funkcjonowały na terenie Szwecji do końca II wś [8]. Już 8 września 1939 r. zawiązał się w Sztokholmie Polski Komitet Pomocy (Polen Hjälpen), który współpracował ze Szwedzkim Czerwonym Krzyżem (Svenska Röda Korset, dalej SzCK), Towarzystwem Polsko-Szwedzkim, Ministerstwem Opieki Społecznej Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie oraz z wielu innymi organizacjami społecznymi, jak i z osobami prywatnymi [9, 10].

SzCK i zorganizowane w Szwecji ośrodki pomocy, wysyłały do osób proszących o pomoc nie tylko paczki, lecz także przekazywały informacje o tych osobach do Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie w Londynie. W Londynie różne wydziały wojskowe i cywilne, po sprawdzeniu nazwisk w prowadzonych przez nich kartotekach, przekazywały dalej informacje do rozproszonych po całym świecie rodzin. Najważniejszą informacją dla tych rodzin było potwierdzenie, że krewni jeszcze żyją. Jak przekazywanie takich informacji do i z Londynu było zorganizowane, opisano dokładnie w cytowanej literaturze [1, 2, 3].

Spróbujemy w tym artykule w miarę aktualnej wiedzy i posiadanych oraz udostępnionych nam do wglądu materiałów, dodać następną porcję informacji na temat **szwedzkiej pomocy**. Bardzo pomocne okazały się walory filatelistyczne w postaci kartek i listów wysyłanych z GG do Szwecji, oraz przestudiowane materiały, dokumenty i informacje znajdujące się w różnych archiwach oraz w niemieckiej literaturze filatelistycznej. Przebadaliśmy 70 kartek i kilka listów wysyłanych z GG do SzCK i punktów pomocy w Szwecji. Kartki i listy z pełną treścią, pisane w różnych językach (przeważnie po polsku i niemiecku), to nie tylko rzadkie walory filatelistyczne, lecz także dokumenty historyczne przedstawiające tragedie i losy Polaków w GG. Przebadana korespondencja ma bardzo podobną treść. Przeważnie są to prośby o paczki z żywnością lub odzieżą, albo podziękowania za otrzymane paczki. Głód, nędza, brak odzieży, butów i lekarstw, zwłaszcza w dużych miastach były tak powszechne, że ludzie, aby przeżyć, prosili o pomoc wszędzie tam, gdzie to tylko było możliwe. Adresy pomocy przekazywane były tzw. „pocztą pantoflową”, dlatego w adresach tych można zauważyć wiele błędów. Pomimo tych błędów korespondencja dochodziła, co potwierdzają na wielu kartkach i listach pocztowe stemple odbiorcze, lub stemple wpływu poczty u adresata.

Przepisy prawne i dewizowe GG precyzowały bardzo dokładnie, jakie towary były zabronione do przywozu z zagranicy do GG. Prawo GG zostało wydane dwujęzycznie, po niemiecku i po polsku [11]. Dozwolone było np. wysyłanie do GG paczek z żywnością w puszkach. Były to przeważnie małe paczuszki o wadze do 500 g, często nadawane jako przesyłki polecone, z puszkami sardynek, dlatego przesyłki te nazywano potocznie „pocztą sardyńską” („Sardinenpost”), używano także nazwy „**dar miłosierdzia**” („Liebesgabe”). Wysyłano do GG

również odzież, buty, pościel, bieliznę itp. Zabronione było np. wysyłanie wszelkiego rodzaju medykamentów, alkoholu, zapalek, zapalniczek itp. [11]. Paczki z niedozwoloną zawartością były konfiskowane przez urzędy celne.

Korespondencja do i ze Szwecji kontrolowana była przez Wydział Cenzury Naczelnego Dowództwa Wehrmachtu w Berlinie. Korespondencję kontrolowano również chemicznie, czy na kartkach nie umieszczano dodatkowych informacji, tzw. „tajnopisów”. Badano to płynem wykrywającym tajny atrament, tzw. „atrament sympatyczny” („Geheimtinte”). Na chemicznie badanej korespondencji widać dokładnie różnokolorowe smugi. Niedozwolony przez cenzurę tekst był zaczerpnięty. Urząd Cenzury Wehrmachtu decydował o tym, czy sprawdzona i zbadana korespondencja ma być adresatowi dostarczona albo zniszczona, lub w niektórych rzadkich przypadkach zwrócona z powrotem do nadawcy. Na kartkach cenzor przybijał stempel cenzury, przeważnie w kolorze czerwonym („gapa” i napis Oberkommando der Wehrmacht) i stawiał swoją parafkę lub stempelek numerowy. Listy były otwierane do cenzury i po zbadaniu zaklejane papierową zalepką (Verschlußstreifen / Verschlußzettel) z wydrukowanymi stemplami Wehrmachtu w kolorze czarnym i napisami „Geöffnet” („otwarto”). Po zaklejeniu listu cenzor przybijał jeszcze stemple w kolorze czerwonym i stawiał swoją parafkę lub przybijał swój stempelek numerowy. Czasami widać na kartkach lub listach więcej parafek lub stempeków numerowych, co oznacza, że tekst kontrolowany był przez kilku cenzorów, zwłaszcza jak był to tekst w języku polskim.

Stemple **cenzury** i papierowe zalepki zostały skatalogowane w niemieckim katalogu Riemera [12]. Przy opisie ilustracji podajemy dodatkowo numery katalogowe stempli i nalepek wg tego katalogu oraz numery katalogowe kartek wg polskiego katalogu Fischera [17] i niemieckiego katalogu Michela [18].

Z przebadanych kartek i listów z pełną treścią, wybraliśmy i opisaliśmy poniżej 15, naszym zdaniem tych najbardziej reprezentatywnych walorów. Korespondencji nie komentujemy i tekstów nie cytujemy. Czytelnik sam może odczytać ich treść oraz ocenić tragiczną i katastrofalną sytuację ludzi proszących o pomoc. W przypadku dwóch kartek w języku niemieckim wyjaśniamy tylko, za co nadawcy dziękowali. Ponieważ na rynku filatelistycznym pojawia się coraz więcej fałszerstw, chcemy tutaj podkreślić, że wszystkie przedstawione w artykule walory są zbadane i atestowane jako prawdziwe przez niemieckiego eksperta BPP od GG Pana Detlewa Pfeiffera.

il. 1 - awers i rewers kartki wysłanej z Warszawy do SzCK w Sztokholmie

Na il. 1 pokazana jest kartka Fi. nr Cp 8II (Mi. nr P11), wysłana 10.4.1943 r. z Warszawy do SzCK w Sztokholmie. Kartka opłacona jest zgodnie z taryfą i ocenzurowana. Na awersie widać stempel cenzury Ri. nr B-5 w kolorze czerwonym i odręczne parafki cenzorów. Kartkę zbadano również chemicznie, co widać wyraźnie na rewersie. Do kontroli chemicznej używano wtedy m.in. fenoloftaleinę.

il. 2 - awers i rewers kartki wysłanej z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie

Na il. 2 pokazana jest kartka Fi. nr Cp 9b (Mi. nr P12/02), wysłana 27.1.1944 r. z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie. Kartka opłacona jest zgodnie z taryfą i ocenzurowana. Na awersie widać stempel cenzury Ri. nr B-5a w kolorze czerwonym i odręczną parafkę cenzora.

il. 2 - awers i rewers kartki wysłanej z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie

Na il. 3 pokazana jest ekspresowa kartka Fi. nr Cp 9b (Mi. nr P12/02), wysłana 9.2.1944 r. z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie. Kartka opłacona jest zgodnie z taryfą i ocenzurowana. Na awersie widać stempel cenzury Ri. nr B-5a w kolorze czerwonym i odręczną parafkę cenzora.

il. 3 - awers i rewers kartki wysłanej z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie

Na il. 4 pokazana jest ekspresowa kartka Fi. nr Cp 8II (Mi. nr P11), wysłana 28.4.1944 r. z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie. Kartka opłacona jest zgodnie z taryfą. Ocenzurowano ją w Berlinie. Na awersie widać stempel cenzury Ri. nr B-32 (Ab w okręgu i nr cenzora 33) w kolorze czarnym oraz stempel odbiorczy w Sztokholmie z 9.5.1944.

il. 4 - awers i rewers kartki wysłanej z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie

Na il. 5 pokazana jest kartka Fi. nr Cp 9b (Mi. nr P12/02), wysłana 30.3.1944 r. z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie. Kartka opłacona jest zgodnie z taryfą, ale przeszła do Szwecji bez cenzury, co jest bardzo nietypowe i rzadkie.

il. 6 - awers i rewers kartki wysłanej z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie

Na il. 6 pokazana jest ekspresowa kartka Fi. nr Cp 9b (Mi. nr P12/02), wysłana 20.1.1944 r. z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie. Kartka opłacona jest zgodnie z taryfą i ocenzurowana. Na awersie widać stempel cenzury Ri. nr B-5a w kolorze czerwonym i parafki cenzorów. Na rewersie odbity jest stempel odbiorczy w Sztokholmie z 2.2.1944.

Przedstawione poniżej listy z podziękowaniami, z pełną treścią, nie były do dzisiaj opublikowane ani w polskiej, ani w niemieckiej prasie filatelistycznej. Są one niezmiernie rzadkie. Przeważnie zachowały się tylko puste koperty, lecz nie wiadomo jaką treść zawierały.

il. 7 - awers i rewers oraz treść listu wysłanego z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie

Na il. 7 przedstawiono kompletny list z Warszawy wysłany 20.1.1944 r. na fikcyjny adres w Sztokholmie. List opłacony jest zgodnie z taryfą i został ocenzurowany. Po ocenzurowaniu kopertę zakleiono papierową zalepką Ri. nr B-5. Dodatkowo odbito dwa stemple cenzury w kolorze czerwonym Ri. nr B-5a. Na awersie widać odręczną parafkę cenzora.

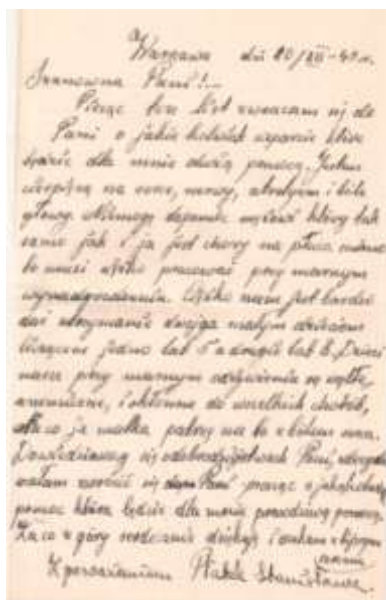
il. 8 - awers i rewers oraz treść listu wysłanego z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie

Na il. 8 przedstawiono kompletny list z Warszawy z 20.1.1944 r. na fikcyjny adres w Sztokholmie. List opłacony jest zgodnie z taryfą europejską. Po cenzurze kopertę zakleiono papierową zalepką i ostemplowano podobnie jak list pokazany na il. 7. Na awersie widać odręczną parafkę cenzora.

il. 9 - awers i rewers oraz treść listu wysłanego z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie

Na il. 9 przedstawiono kompletny list z Warszawy z 26.2.1944 r. na fikcyjny adres w Sztokholmie. List opłacony jest zgodnie z taryfą europejską. Po cenzurze kopertę zakleiono papierową zalepką i ostemplowano podobnie jak list pokazany na il. 7. Na awersie widać parafkę cenzora.

il. 10 - awers i rewers kartki wysłanej z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie

Na il. 10 przedstawiono kompletny list z Warszawy z 21.12.1943 r. na fikcyjny adres w Sztokholmie. List opłacony jest zgodnie z taryfą. Po cenzurze kopertę zakleiono papierową zalepką i ostemplowano podobnie jak list pokazany na il. 7.

Niezmiernie rzadkie są **kartki z podziękowaniami** za otrzymane paczki. Cztery z nich przedstawiono poniżej.

il. 11 - awers i rewers kartki wysłanej z Warszawy do SzCK w Sztokholmie

Na il. 11 pokazana jest kartka Fi. nr Cp 8II (Mi. nr P11), wysłana 29.11.1943 r. z Warszawy do SzCK w Sztokholmie. Kartka opłacona jest zgodnie z taryfą i przeszła do Szwecji bez cenzury, co jest bardzo nietypowe i rzadkie.

il. 12 - awers i rewers kartki wysłanej z Warszawy do SzCK w Sztokholmie

Na il. 12 pokazana jest kartka Fi. nr Cp 8II (Mi. nr P11), wysłana 17.4.1944 r. z Warszawy do SzCK w Sztokholmie. Kartka opłacona jest zgodnie z taryfą i napisana jest po niemiecku. Na awersie widać stempel cenzury Ri. nr B-13 w kolorze czerwonym i parafkę cenzora. Nadawczyni dziękuje SzCK za otrzymaną paczkę z 10 puszkami sardynek.

il. 13 - awers i rewers kartki wysłanej z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie

Na il. 13 pokazana jest ekspresowa kartka Fi. nr Cp 8II (Mi. nr P11), wysłana 8.5.1944 r. z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie. Kartka opłacona jest zgodnie z taryfą. Ocenzurowano ją w Berlinie. Na awersie widać stempel cenzury Ri. nr B-32 (Ab w okręgu) i parafkę cenzora.

il. 14 - awers i rewers kartki wysłanej z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie

Na il. 14 pokazana jest ekspresowa kartka Fi. nr Cp 8II (Mi. nr P11), wysłana 5.5.1944 r. z Warszawy na fikcyjny adres w Sztokholmie. Kartka opłacona jest zgodnie z taryfą i napisana jest po niemiecku. Na awersie widać stempel cenzury Ri. nr B-13 w kolorze czerwonym i numer 404 cenzora. Na rewersie widać stempel odbiorczy w Sztokholmie z 5.7.1944. Nadawca dziękuje za otrzymaną paczkę z bielizną, pończochami, skarpetami i prawdopodobnie kosmetykami dla panów (słowo „Herrnordnung” nie istnieje w języku niemieckim).

Do paczek wysyłanych przez SzCK dołączany był formularz potwierdzenia odbioru paczek (Rückscheinformular), który po pokwitowaniu odbioru miał być wysyłany spowrotem do Szwecji. Formularze te miały być dla SzCK statystyczną informacją, ile paczek dotarło rzeczywiście do adresatów. Praktyka wykazała jednak, że z różnych powodów większość tych formularzy nie docierała z powrotem do nadawców paczek. Do tej pory znane są tylko 3 takie formularze, opisano je w literaturze [5, 13, 14].

il. 15 - awers i rewers szwedzkiego formularza dowodu nadania paczki ze zwrotnym potwierdzeniem odbioru

Na il. 15 pokazano awers i rewers formularza potwierdzenia otrzymania paczki z SzCK, która dotarła do Krakowa 13.11.1942 r.

Kontaktowaliśmy się z SzCK w Sztokholmie, aby ewentualnie dowiedzieć się o szczegółach pomocy. SzCK odpisał, że niestety nie mają żadnych historycznych dokumentów, bo wszystkie dokumenty z okresu II wś zostały przekazane do Narodowego Archiwum w Sztokholmie (Riksarkivet) [15]. Mailowy kontakt z „Riksarkivet” okazał się bezowocny. Archiwum posiada wiele materiałów z czasów II wś, które są do wglądu na miejscu i można je po uzgodnieniu terminu osobiście w Sztokholmie studiować.

Praktyka wykazała, że wiele kartek i listów opuściło prawdopodobnie nielegalnie archiwa SzCK i różnych organizacji pomocy i pojawiły się one na rynku filatelistycznym, jakimi kanałami, to można tylko spekulować.

Podsumowując chcielibyśmy podkreślić, że przedstawione w artykule kartki, listy oraz cytowane źródła są dowodem, że pomoc ze Szwecji funkcjonowała. Pomoc tą w porównaniu do pomocy porugalskiej oszacowano w 1943 r. na około 20% [1, 9].

Na szczególną uwagę zasługuje dokument PCK znajdujący się w Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie. Jest to obszerny dokument nr PRM. 168/10 z 1945 r. (114 stron), wysłany przez Prezesa PCK Władysława Koskowskiego do Prezesa Rady Ministrów Tomasza Arciszewskiego, w którym udokumentowano m.in. katastrofalną sytuację ludności polskiej w GG oraz pomoc dla niej jako „kroplę wody w morzu nędzy” [16].

Zdajemy sobie sprawę, że artykuł ten, to tylko następna porcja informacji na ten temat. Obserwowanie rynku filatelistycznego potwierdza fakt, że pojawiają się ciągle nowe walory filatelistyczne i dokumenty związane z tym tematem. Dlatego zachęcamy tych, którzy posiadają w swoich zbiorach podobne walory, o podzielenie się z czytelnikami sprawdzonymi i udokumentowanymi informacjami o szwedzkiej pomocy w tym tragicznym okresie w historii Polski.

Bibliografia:

- [1] Stanisław Schimitzek, Na krawędzi Europy. Wspomnienia portugalskie 1939 - 1946., PWN 1970, m.in. str. 547
- [2] Stanisław J. Żółkiewski, Przesyłka z Portugalii, Filatelista 1982 nr 12 (632), str. 276 - 278
- [3] Marian Wawrzynkowski, Portugalska droga, HBBF 2009 nr 3/4 (189/190), str. 79-91
- [4] Piotr Pelczar, Kartki z Generalnego Gubernatorstwa do krajów neutralnych, Przegląd Filatelistyczny 1/2012, str. 29 - 30
- [5] Piotr Pelczar, Kartki żebracze wysyłane z Generalnego Gubernatorstwa do Szwecji, Przegląd Filatelistyczny 1/2012, str. 31 - 37
- [6] Piotr Pelczar, Kartki żebracze wysyłane z Generalnego Gubernatorstwa do Szwecji - uzupełnienia, Przegląd Filatelistyczny 5/2012, str. 222
- [7] Piotr Pelczar, Kartki pocztowe z Generalnego Gubernatorstwa do Szwajcarii. Kolejny kierunek zorganizowanej pomocy dla Polaków, Przegląd Filatelistyczny 8/2013, str. 355 - 357
- [8] https://pl.wikipedia.org/wiki/Polsko-szwedzkie_stosunki_w_latach_II_wojny_%C5%9Bwiatowej, (dostęp 1.11.2019)
- [9] Paweł Jaworski, Marzyciele i oportuniści, Stosunki Polsko-Szwedzkie w latach 1939-1945, Instytut Pamięci Narodowej, Uniwersytet Wrocławski, Instytut Historyczny, Warszawa 2009, str. 353 - 365
- [10] Andrzej Nils Ugglä, Polacy w Szwecji w latach II Wojny Światowej, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1997, str. 78 - 100
- [11] Dr Albert Weh, Prawo Generalnego Gubernatorstwa, Burgverlag Kraków 1941, Listy I i II zakazów przywozu, Dziennik Rozporządzeń GG z 10.02.1040 r., załączniki 5 i 10 (Dr. Albert Weh „Das Recht des Generalgouvernement“, Krakau 1941), Rozdział G 310 str. 10 - 11
- [12] Karl-Heinz-Riemer, DIE ÜBERWACHUNG DES AUSLANDSBRIEFVERKEHRS WÄHREND DES II. WELTKRIEGES DURCH DEUTSCHE DIENSTSTELLEN, POSTSTEMPELGILDE e.V. Band Nr. 88, unveränderter Nachdruck 2004, str. 24 - 47
- [13] 39. Rundbrief der Arbeitsgemeinschaft Generalgouvernement 1939-1945 e.V., 1999, P. 4.10

- [14] 45. Rundbrief der Arbeitsgemeinschaft Generalgouvernement 1939-1945 e.V., 2002, P. 4.15
- [15] <https://riksarkivet.se/krigsarkivet>, (dostęp 1.11.2019)
- [16] http://www.pism.co.uk/dokumenty_prm4.htm, (dostęp 1.11.2019)
- [17] praca zbiorowa, FISCHER Katalog polskich znaków pocztowych (i z Polską związanych), tom II 2016, Bytom-Kraków 2016, str. 201-203
- [18] praca zbiorowa, MICHEL ArGe GG Katalog 2019, Schwaneberger Verlag GmbH, Unterschleißheim, str. 257